

СТЕПАНОВА ОКСАНА ОЛЕКСІЇВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
міжнародних відносин
та зовнішньої
політики,
д-р економ. наук,
доцент
_____ В.В. Лимар
« ____ » _____ 20 ____
р.

**ПОТЕНЦІАЛ КНР ДО НАБУТТЯ ПОВНОЦІННОГО СТАТУСУ SUPER
POWER В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:
Фротвейт М. М., професор кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики
д.п.н., професор

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Степанова О.О. Потенціал КНР до набуття повноцінного статусу Super Power в умовах пандемії COVID-19. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», спеціалізація «Міжнародні відносини і зовнішня політика». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022. – 46 с.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено важливість існування наддержав та їх залучення до геополітичних процесів, а також критерії набуття статусу наддержави, такі як: економіка, армія, озброєння, культура, міжнародний імідж, технологічний прогрес та культура. Опрацьована можливість сучасної системи міжнародних відносин вчасно реагувати на глобальні виклики та підтримувати міжнародний порядок, а також роль Китаю в сучасному біполярному середовищі. Показано, як могутні світові держави впливають на зміни та тенденції міжнародної системи, та роль КНР в нових міжнародних політичних процесах. Встановлено, що кризи та виклики дестабілізують міжнародний порядок та виявляють недоліки його функціонування. Китай має значний потенціал до набуття статусу Super Power в умовах COVID-19 через свою міжнародну політику та міжнародний імідж.

Ключові слова: Китай, Наддержава, Super Power, геополітика, COVID-19, міжнародний імідж

46 с. табл. Рис. Джер. бібліограф

ABSTRACT

Stepanova O. China's potential in gaining full-fledged Super Power status in the context of the COVID-19 pandemic. Specialty 291 "International Relations, Public Communications and Regional Studies", specialization "International Relations and Foreign Policy". Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022. – 46 s.

The qualification (bachelor's) work explored the importance of the existence of superpowers and their involvement in geopolitical processes, as well as the elements

for obtaining the status of a superpower, such as: economy, army, weapons, culture, international image, technological progress and culture. The research develops the possibility of the modern system of international relations to timely respond to global challenges and maintain the international order, as well as the role of China in the modern bipolar environment. The research studies how powerful world states influence changes and tendencies of the international system and the role of China in new international political processes. The study found that crises and challenges destabilize the international order and reveal shortcomings of its functioning. China has significant potential to acquire Super Power status under the COVID-19 due to its international politics and international image.

Keywords: China, Super Power, geopolitics, COVID-19, international image

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1 Історія становлення та формування наддержави	7
1.2. Ключові елементи наддержави.....	10
1.3. COVID-19 та зміна світового порядку.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ В УМОВАХ COVID-19	17
2.1. Аналіз відповідності КНР критеріям Super Power в сучасному світі.....	17
2.2. Іміджева політика Китаю в умовах пандемії.....	20
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ.....	26
3.1. Формування нової політики КНР для набуття статусу Super Power.....	26
3.2. Варіанти політики іміджевої стратегії КНР та рекомендації щодо застосування.....	29
ВИСНОВКИ.....	34
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС.....	38
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	42

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному світі, який розвивається і змінюється досить швидко, питання країн-наддержав, або ж країн зі статусом «Super Power State», набуває нового значення та характеру. Наразі світ є багатополярним, що дає змогу більше ніж двом країнам стати гегемонами світової арени, проте в 21 ст. є лише одна країна, яка дійсно має статус Наддержави – США. Китайська Народна Республіка є найновішим новим поняттям багатополярності. Ідея була сформульована в 1990-х роках, супроводжуючи піднесення Китаю як потенційної економічної та політичної наддержави. Китай входить до першочергових країн, які можуть стати Наддержавами в майбутньому. Китай затвердив свою присутність в якості наддержави поряд з Європейським союзом і Сполученими Штатами, а підйом Китаю демонструється зростаючою часткою торгівлі в його валовому внутрішньому продукті.

Сучасна система міжнародних відносин стикається з новими викликами, які її дестабілізують, змінюючи правила на міжнародній арені. В 21 ст. викликом такого масштабу стала пандемія COVID-19, яка стала кризою, що виявила недоліки сучасної системи та підняла питання зміни світового устрою. В умовах пандемії міжнародний імідж Китаю зазнав серйозного удару, а сама політика країни була жорсткого розкритикована міжнародною спільнотою. Проте, разом з тим, гегемонія США також була частково піддана сумнівам. Оскільки Китай був в центрі подій коронакризи, важливо дослідити його майбутні прагнення та нову політику в умовах COVID-19, а також розкрити питання КНР як наступної наддержави.

Мета дослідження – проаналізувати значення та важливість наддержав у світовому устрої та прагнення КНР стати потенційною Super Power в умовах COVID-19.

Означена мета передбачає вирішення таких науково-дослідницьких завдань:

- дослідити історію становлення та формування наддержав в геополітичному процесі;
- виявити ключові елементи сучасної наддержави;
- розглянути вплив COVID-19 на зміну світового порядку;
- проаналізувати зовнішню політику КНР та її відповідність критеріям набуття Super Power State;
- розглянути сучасну іміджеву політику Китаю як одну зі складових критеріїв Наддержави;
- сформулювати нові завдання міжнародної політики КНР для набуття статусу Super Power
- розробити варіанти політики покращення іміджевої стратегії та міжнародного сприйняття Китаю після пандемії.

Об’єкт дослідження – зміни світового устрою в зв’язку з новими глобальними викликами.

Предмет дослідження – здатність Китаю як потенційної наддержави здійснювати ефективну міжнародну політику в умовах кризи коронавірусу.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів досліджень полягають в аналізі сучасної системи міжнародних відносин, міжнародного впливу КНР на світову спільноту та здатність китайської моделі політики адаптуватись до глобальних викликів та вирішення міжнародних проблем.

Структура кваліфікаційної (бакалаврської) роботи складається зі вступу, 3 розділів, які містять у своєму складі підрозділи, висновків, списку використаних джерел і літератури (148 позицій)

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Історія становлення та формування наддержави

Геополітика, в широкому значенні, може визначатись, як взаємозв'язок географією і політикою. Сам термін «геополітика» з'явився в науці завдяки шведському вченому Рудольфу Челлену, який визначав її як «доктрину, що розглядає державу як організм або просторовий феномен». [40, с. 3] Німецький геополітик Гаус Хоффман дефініцією геополітику в більш широкому сенсі: «Геополітика є наука про відносини Землі і політичних процесів. Вона ґрунтується на широкому фундаменті географії, перш за все політичної, яка є наукою про політичні організми у просторі і про їх структуру. Більш того, мета геополітики —забезпечити у належний спосіб ту чи іншу політичну дію і дати напрямок політичному життю в цілому. Таким чином, геополітика є мистецтвом, а саме — мистецтвом керівництва практичною політикою. Геополітика — це географічний розум держави». [40, с. 4]

Таким чином, геополітика (від грец. geo – Земля, politike – мистецтво управління державою) є і завжди була важливою для світової арени. За часовими рамками варто розділити геополітику на два окремих періоди: до Другої світової війни та після, оскільки саме Друга світова запустила важливі сьогодні геополітичні процеси, такі як: розробка ядерної зброї, біполярність, створення системи колективної оборони, формування політичних, військових союзів, закінчення колонізаційного періоду тощо. Після закінчення Другої світової війни країни Західної Європи сильно ослабли, і вже не мали такого значного впливу в світі. Натомість, свою геополітичну роль значно зміцнили США і СРСР, які на той момент стали двома наддержавами, проте з зовсім різними ідеологіями і політичним режимом.

Наддержжава («Super Power State») тісно пов'язана з геополітикою, оскільки для того, щоб отримати статус гегемона (грец. командир, напутник) треба щоб конкретна країна здійснювала свій вплив на інших в глобальних масштабах, і не лише через величину власної території чи кількості населення (тому що одна країна може мати більше влади на світовій арені, ніж інша приблизно такого ж розміру), а через безліч факторів: культура, економіка, армія та озброєння, енергетичні ресурси, технологічний розвиток. Але, хоча розмір країни не має значення, проте велику роль відіграє її географічне розташування, оскільки саме від цього залежить кількість енергетичних ресурсів, корисних копалин, та доступ до моря чи океану, що відкриває безліч торгових шляхів.

Як вже зазначалось раніше, після закінчення Другої світової війни найбільшими лідерами нового світу стали США та СРСР, що призвело до початку так званої «Холодної війни» - конфронтації між «Заходом» і «Сходом», коли світова арена фактично розділилась на два полюси. Формування такого «двополюсного» світу фактично призвело до глобального протистояння двох антагоністичних суспільних систем. [42]

Такому геополітичному дуалізму на ідеологічному рівні відповідали дві реальності - ідеологія марксизму (соціалізму) та ідеологія ліберал капіталізму. Російський геополітик О. Дугін на визначав це як тип "редукціонізму", де геополітично весь світ звівся до поділу всіх секторів планети на зони, підконтрольні таласократії (Новому Карфагену, США) та телурократії (Новому Риму) , СРСР) [32, с. 12], тобто «морської могутності», що характеризується динамічним розвитком і торгівлею, легко змінює свою зовнішню культурну ідентичність, проте зберігаючи внутрішню; та «сухопутної могутності», де домінують стійкі орієнтири, осілість, ієрархічність.

Проте Холодна війна закінчилась, що призвело до нових змін в міжнародній системі та міжнародному порядку. Геополітика та глобалізація почали набувати нового сенсу, світ розвивався під впливом міжнародної співпраці та суспільного розвитку. Міжнародне середовище почало

трансформуватись від біполярності то багатополарності, системи, де діють декілька та більше впливових акторів приблизно з однаковою силою. Після перемоги західного табору в холодній війні більшість країн вважали, що віра в демократичну політику та вільну ринкову економіку стала безперечною цінністю. Свобода, рівність та демократія в сучасних західних цінностях є провідними принципами формулювання чинних міжнародних норм. Під час холодної війни комуністичні цінності суперечили західним, але після її закінчення західні цінності тривалий час домінували в міжнародному суспільстві, проте згодом почали підпадати під сумнів в міжнародному співтоваристві.

Хоча світ став багатополарним, єдина країна, яка досі зберегла свій статус «Super Power» є Сполучені Штати, через що наразі спостерігається безліч теорій стосовно того, хто ж буде наступною Наддержавою.

Отже, Наддержава є повною глобальною силою, і для того, щоб стати глобальною державою, потрібно багато елементів, таких як економіка, політика, військова сила, наука і технології, міжнародна система та м'яка сила, сьогодні ще можна додати позитивний міжнародний імідж та брендинг країни.

Статус Наддержави є джерелом національного престижу та дає величезні економічні та політичні переваги, але це також пов'язано з витратами, ризиками та відповідальністю.

1.2. Ключові елементи наддержави

Для того, щоб країна відповідала статусу «Super Power», вона має відповідати великій низці критеріїв, які важко сформулювати та набуде навіть за десятиліття. Держава має мати «вплив», який пов'язаний з політикою, економікою та військовою сферою, але також має включати «м'яку силу». На відміну від регіональних держав, які здійснюють вплив лише в одному конкретному регіоні, наддержава здійснює свою владу по всій земній кулі. Різними аспектами величності та могутності країни займалися такі дослідники, як С. Хантінгтон, З. Бжезінський та інші.

Характеристики наддержави полягають у тому, що її економічна та військова міць значно перевищує потужність будь-якої іншої країни, а завдяки своїй сильній військовій та економічній силі вона має можливість прямо чи опосередковано втручатися в політику чи економіку інших країн або навіть застосовувати силу, досягти своїх найбільших інтересів, прагнути світової гегемонії.

Оскільки Сполучені Штати залишились єдиною наддержавою у світі, світову модель можна охарактеризувати як «одна наддержава, багато держав» в процесі світової мультиполяризації та глобального і регіонального розвитку. Проте вчені вважають «постбіполярний період» лише перехідним етапом, саме тому в подальшому розглядається можливість збільшення кількості наддержав.

Хоча в багатьох працях згадуються «критерії» наддержавності, насправді ці критерії є досить розмитими та ніде чітко не прописані. Але з досвіду світових могутніх країн можна виділити низку елементів, які країна має набути та зміцнювати.

В першу чергу можна визначити непереможність. Держава може здійснювати значний вплив на світову спільноту лише тоді, коли впевнена в власній безпеці та захищеності. Таким чином, тут можуть знадобитись такі фактори, як геополітично вигідне розташування – в центрі певного стратегічного регіону з доступом до міжнародних вод, що значно спрощує зовнішню політику та розбудову міжнародних зв'язків. Важливість межування

з країнами, які можуть стати стратегічними партнерами задля розбудови регіональних альянсів. Величезна територія дозволяє країні стати самодостатньою, видобуваючи корисні копалини та вирощуючи продукти харчування, тому в таких країн більше шансів на набуття статусу «Super Power State», оскільки менші території вразливіші на військовому рівні, хоча також можуть набутися могутність завдяки виходу до моря або океану, чи через будь-які інші фактори.

Отже, держава, яка володіє вигідним геополітичним положенням має посилену ресурсну спроможність, а її геостратегічне положення визначає її можливий рівень розвитку стратегічних комунікацій, торгівельних і економічних транзакцій, а також залучення у глобальні і регіональні справи, а отже має безпосередній вплив на міжнародний статус держави на міжнародній арені.

Військова могутність є обов'язковим елементом непереможності. Недаремно, сьогодні можливими наддержавами визначають ті країни, в яких сильна армія та (здебільшого) ядерне озброєння. Фактично, наддержава має мати такі військові витрати, які не під силу іншим країнам, а з точки зору військової техніки та військової зброї вона досягла повної самодостатності і є надзвичайно передовою. Наприклад, в США найбільший військово-морський флот в світі. Авіаносний флот США переважає будь-яку іншу країну в світі, особливо з точки зору розміру і технологічного обладнання. Масштаби військово-морського флоту США дозволяють їм мати військову присутність в будь-якій точці світу. [17] Авіаносець є обов'язковим для проекції військової сили серед звичайних озброєнь і є остаточною зброєю для здійснення агресії або відсічі проти ворожої країни. Якщо країна прагне створити військову присутність по той бік океану, або на дальніх територіях, вона може отримати перевагу в повітрі лише завдяки потужному повітряному флоту.

Ще один приклад: Радянський Союз хоча і був Наддержавою, мав проблеми у військовому плані. Різниця між Сполученими Штатами та Радянським Союзом полягала в тому, що США є відносно всеосяжною країною,

тоді як Радянський Союз наполегливо працював, щоб цього досягти. Через географічні обмеження радянські військові були сильно упереджені, армія становила більший відсоток, а недоліком Союзу була відсутність спроможності розвивати флот, повітряні сили та нові технологічні озброєння. Захід блокував СРСР, тому науково-технічні досягнення Радянського Союзу були в основному результатом внутрішніх зусиль Східного блоку. Однак відсутність зв'язку з іншими країнами світу призвела до внутрішньої замкнутої системи самообігу.

Видатна економічна потужність є необхідною для супердержави. Перш за все, вона має користуватися перевагами власної сировинної продукції, а також показником розміру та продуктивності внутрішнього ринку. Лідируючі позиції у світовій торгівлі та на світових фінансових ринках також мають важливе значення. Водночас вона повинна мати динамізм реформ і здатність накопичувати капітал. Існує два підходи до економічного розвитку капіталістичних країн – індивідуалізм, де віддається перевага індивідуальним діям, а не колективним, та холізм, де все функціонує навпаки (індивід як частина цілого). [38., с. 40] Індивідуалізм розвивається швидше та прогресивніше.

Хоча США більше не можуть домінувати в світовій економіці в тій мірі, в якій вони колись були, у них все ще є 800 баз по всьому світу і військовий бюджет в розмірі 748 мільярдів доларів. [12]

Навіть якщо держава буде мати потужну економічну базу і великі людські ресурси, але не зможе захиститися від потенційних нападників, а також і навпаки – не зможе диктувати іншим державам власні правила як гегемон без належно модернізованої військової спроможності.

В сучасному світі, в добу розвитку інформаційних технологій та розробці штучного інтелекту, наука та технологічна забезпеченість відіграють важливу роль. Маючи сильну науково-технічну силу та здатність до технологічних інновацій, це може допомогти світовій тенденції технологічного розвитку. Весь світ керується технологіями, а оволодіння технологіями та інновації в науці та техніці фактично контролюють майбутнє. Розвиток ІТ-технологій і цифрового сектору у державі на сьогоднішній день є важливим інструментом

впливу, який здебільшого використовується для підтримки статусу держави і її подальшого розвитку, а в окремих випадках і для дестабілізації інших держав, наприклад, кібератаки і інформаційні війни, які набули неабиякої актуальності у XXI столітті; Soft Power держав також можна виміряти рівнем її інформаційного розвитку, сприянню дослідженням штучного інтелекту, космічним досягненням, адже за допомогою соціальних мереж і платформ можна просувати власний національний імідж.

Іншими важливими елементами наддержави мають бути її політика та культура. В політичній сфері країна повинна мати сильну політичну систему, мати право голосу на головних світових подіях і мати можливість мобілізувати величезні ресурси для досягнення глобальних політичних цілей або сприяти сильному ідеологічному впливу. Тобто, для могутності в політичному плані, країна має дотримуватись дипломатичних двосторонніх відносин із іншими державами, врегулювання суперечок шляхом діалогу та мирного співіснування із іншими державами, членство в міжнародних організаціях і зберігати внутрішню стабільність у державі

В культурному плані - бути придатною для виживання та розвитку різних народів та цивілізацій, мати можливість впливу на світову культуру.

І ще однією критерією також визначається популяція та рівень освіченості населення.

Отже, наддержава означає надзвичайно могутню країну, яка має владу домінувати у світі або принаймні в половині світу (як було за часів Холодної війни) та відповідати вищезазначеним критеріям.

1.3. COVID-19 та зміна світового порядку

Всі країни, якими б могутніми вони не були, тісно пов'язані зі світовим порядком. Саме світовий порядок диктує так звані «правила гри» та нові тенденції. На зміну міжнародного порядку впливають значні геополітичні процеси, що відбуваються, такі як війни, кризи, пандемії, глобальні катастрофи. Процеси та виклики, які з'являються в нашому світі досить відчутні для абсолютно кожного актора міжнародних відносин.

Наприкінці 2019 року світ зіткнувся з новою проблемою – пандемія COVID-19, що швидко розповсюдилась по всьому світу. Епідемія коронавірусу COVID-19 станом на 2021 рік є найбільш актуальним прикладом дестабілізації системи. Саме це показало всьому світові наскільки багато проблем у існуючій системі. Епідемія підірвала всю світову економіку, підвищився рівень безробіття. COVID-19 став викликом для сучасної міжнародної системи, оскільки крім економічної складової також виявили слабкість та некомпетентність міжнародної системи охорони здоров'я та глобального управління.

Коронавірус показав, що традиційні механізми багатостороннього співробітництва нинішнього ліберального порядку, заснованого на правилах, не можуть ефективно вирішувати проблеми, пов'язані з глобальним управлінням. Існуючі механізми співпраці не змогли адекватно відреагувати на пандемію. В цілому ООН, СОТ, МВФ, Світовий банк, «Група двадцяти» та інші міжнародні організації в цілому сказали більше, ніж зробили. Та не змогли в короткостроковій перспективі ефективно створити всесвітній єдиний фронт проти пандемії, що мало та має свої наслідки. [11]

Виклики, подібні до COVID-19, здійснюють певну «перевірку» міжнародної системи, виявляючи ті фактори та категорії, які потрібно терміново покращити. Проте міжнародне співтовариство все ще не здатно реагувати ефективно та долати такі перешкоди своєчасно.

Пандемія та всесвітній локдаун внесли значні зміни в систему функціонування міжнародних відносин та пріоритетних напрямків розвитку,

серед яких: наука, сфера охорони здоров'я, екологія, розвиток альтернативних засобів комунікації у вигляді новітніх інформаційних технологій.

Колишній держсекретар США Генрі Кіссінджер та багато інших міжнародних стратегічних експертів вважав, що нова епідемія пневмонії назавжди змінить існуючу міжнародну систему, баланс сил і світовий порядок, а історію людства буде розділено на «до 2020 року» та «після». [8]

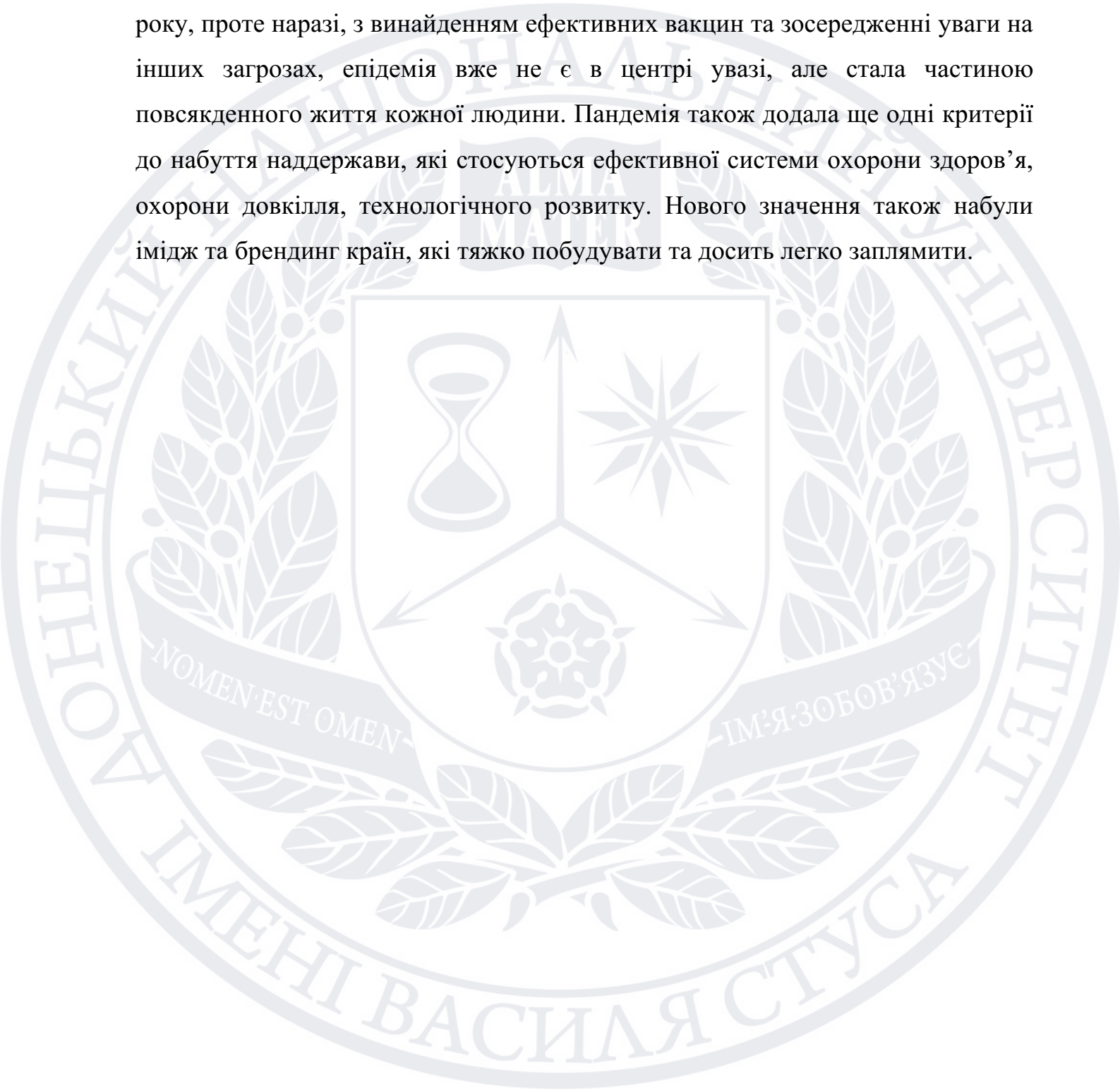
Китай, як країна, з якої почав розповсюджуватись вірус, зазнали серйозної критики щодо неможливості стримати вірус на місці. Звісно, така подія значно послабила імідж КНР на світовій арені та похитнула впевненість в тому, чи дійсно Китай буде наддержавою.

Сполучені Штати, які були єдиним гегемоном після Холодної війни, поступово похитнулися під впливом різних викликів протягом останніх років. У цій епідемії США були жорстоко розкритиковані міжнародною спільнотою, що навіть деякі вчені почали прогнозувати занепад «американського лідерства». Американський журнал Foreign Policy в 2020 році опублікував статтю під назвою «Смерть американської компетенції», в якій стверджувалось, що така безвідповідальність і політичні помилки не зроблять «Америку знову великою» (America Great Again), проте ще більше спаплюжать репутацію держави. [14] Так само і Грем Еллісон, професор Гарвардської школи уряду імені Кеннеді, так само в своїй статті для Foreign Policy заявив, що однополярному світу прийшов кінець. [1]

Пандемія виявила велику невідповідність між потенціалом глобального управління та попитом на нього, та те, що жодна країна, наскільки б могутньою не була, не змогла вчасно виправити ситуацію. Кіссінджер у «Світовому порядку» писав про те, що сьогоденний світовий порядок має три основні недоліки: по-перше, існують великі відмінності в можливостях країн; по-друге, суперечність між локалізацією політики та глобалізацією економіки; по-третє, відсутність ефективних механізмів не дають можливість великим державам вести переговори та співпрацювати в умовах потрясінь. Всі ці недоліки знайшли

відображення в цій епідемії, яка ще більше розкрила проблеми існуючого міжнародного порядку. [34]

Пандемія досить гучно сколихнула всю світову систему на початку 2020 року, проте наразі, з винайденням ефективних вакцин та зосередженні уваги на інших загрозах, епідемія вже не є в центрі увазі, але стала частиною повсякденного життя кожної людини. Пандемія також додала ще одні критерії до набуття наддержави, які стосуються ефективної системи охорони здоров'я, охорони довкілля, технологічного розвитку. Нового значення також набули імідж та брендинг країн, які важко побудувати та досить легко запламити.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ В УМОВАХ COVID-19

2.1. Аналіз відповідності КНР критеріям Super Power в сучасному світі

США є наддержавою вже понад сто років, а світ постійно змінюється та розвивається. В умовах багатополлярної системи міжнародних відносин досить дивно, що ще жодна з країн не набула такої ж економічної, військової, політичної могутності як Америка. Проте науковці постійно роблять різні гіпотези щодо того, яка країна наступною приверне до себе увагу через свою впливовість в різному колі секторів.

Однією з потенційних країн зі статусом «Super Power» визначають Китайську Народну Республіку. Китай просуває свої власні інтереси вже не лише на регіональному рівні, а має значний економічний вплив у світі.

Китай є великою державою на рівні з такими великими країнами, як Сполучені Штати. Завдяки чисельності робочої сили та домінуючому положенню в основних галузях промисловості від напівпровідників до рідкісноземельних елементів, вона стала головним гравцем у світовій економіці. Китай займає важливе геополітичне положення, оскільки має присутність як на суші, так і на морі. Також складає п'яту частину всього світового населення.

Напруга між Сполученими Штатами та Китаєм не вщухла через спалах пандемії, а стала ще більш напруженою через звинувачення Китаю в розробці та приховуванні вірусу. Антикитайські настрої США тривають з 1950-х років і поширюються на двопартійні групи. І колишній президент Трамп, і Джо Байден висловлювали жорсткі думки щодо Китаю.

За останні 40 років Китай набув значного економічного зростання та став найбільшою промисловою державою в світі, з швидкорозвинутим комерційним ринком в технологічному секторі. Китай значно розширює свою цифрову та

технічну промисловість, що є важливим елементом в сучасному світі, а також поширює політичний вплив на всіх континентах, та є важливим стратегічним союзником для багатьох акторів міжнародних відносин.

КНР сьогодні – друга найбільша економіка Світу після США за показниками ВВП та ВВП й займає перше місце за рівнем паритету купівельної спроможності. Економіка КНР майже не постраждала внаслідок Світової економічної кризи 2008 р, а також вийшла з майже найменшими економічними втратами від пандемії COVID-19.

В 2021 році економіка Китаю рекордно зросла, що підвищило ВВП країни на 8,1%. Також, як повідомляє консалтингова компанія PricewaterhouseCoopers, в 2020 році Китай став єдиною країною, якій вдалось позитивно збільшити відсоток ВВП [9], хоча він і був значно нижчим в порівнянні з минулими роками. Зміни у ВВП Китаю протягом 10 років відображені на рис. 2.3.

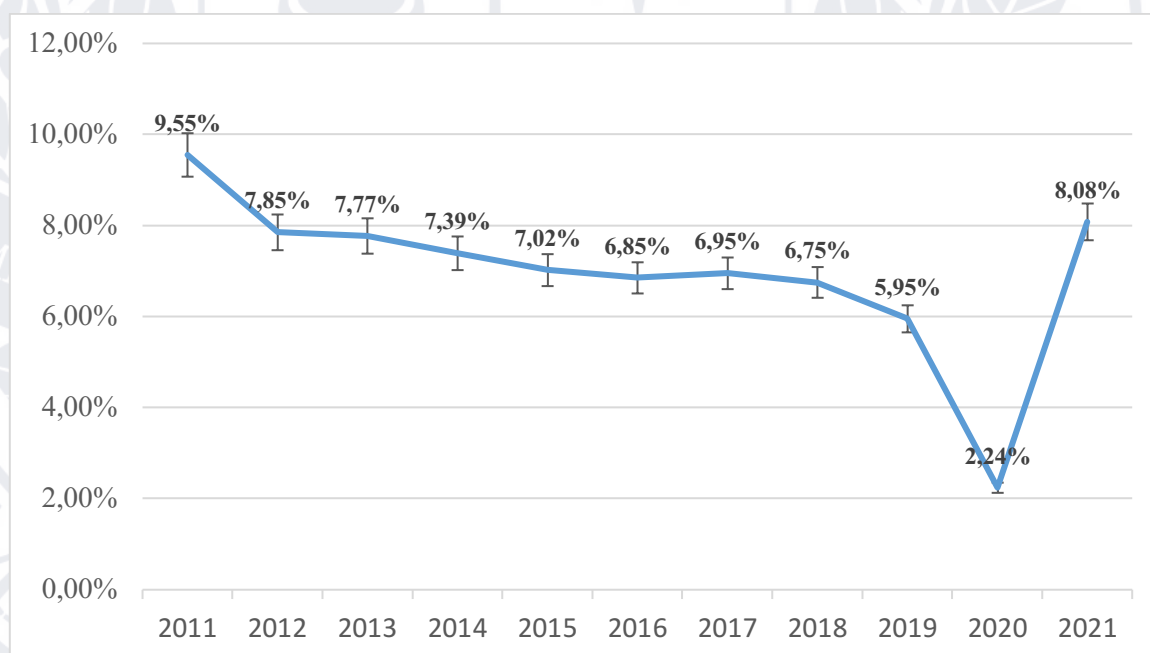

Рис. 2.3. Зміни ВВП Китаю протягом 2011-2021 рр., %

PricewaterhouseCoopers також прогнозують, що Китай буде першою в світі за рівнем ВВП в 2030 і 2050 роках. Хоча це було прогнозовано в 2016 році, не зважаючи на значний спад економічної спроможності в 2020 через пандемію і всесвітній локдаун, в 2021 році економіка була піднята до досить високого рівня щоб стверджувати, що дані прогнози все ще мають місце на існування. [16]

Як вже зазначалось в попередніх розділах, існує два підходи до економічного розвитку країн. Ху Анган, китайський вчений, який займався дослідженнями щодо китайської гегемонії в світі, зазначає, що економічна модель Китаю є саме холізмом, де всі працюють як один цілий механізм, та протиставляє дану модель на противагу індивідуалізму: «Західна корпоративна культура наголошує на індивідуалізмі, тоді як культура державних підприємств більше зосереджується на гармонії та колективізмі. Хороша бізнес-модель створює не тільки матеріальне багатство, а й духовне. Китайська корпоративна культура відображає це духовне багатство, яке, у свою чергу, є формою внутрішньої та зовнішньої м'якої сили». [5] Це знову вказує на те, що Китай є країною з великою кількістю виробництв та підприємств, що і допомагають зростати його економіці.

Майже 1,5-мільярдне населення є ключовим показником могутності КНР, оскільки така величезна робоча сила сприяє широкому виробленні повсякденних товарів та експорту продукції закордон й формуванню величезного стабільного внутрішнього ринку. Китай також має велику територію, за площею третю у світі та має доступ до морських вод. Геополітичне положення КНР є доволі вигідним з огляду на його географічну близькість до Тихого Океану і його надр, а також те, що КНР є державою, яка багата на власні мінеральні ресурси (вугілля, нафта і газ, руди тощо); КНР також виступає беззаперечним регіональним лідером у регіоні Східна Азія, помітно виділяючись на тлі інших значно менш розвинених держав.

В Китаї найбільша сухопутна армія світу, хоча і помітно відстає від США саме у розвитку повітряних військових сил. Витрати на армію в Китаї в 2021 році склали \$178,2 млрд. дол. – найбільший показник після США (740,5 млрд. дол.). Рейтинг індексу сили в 2021 році в КНР склав 0.0854 (0.0000 – найсильніша), завдяки чому армія Китаю посідає третє місце в світовому рейтингу за потужністю. [13] Також КНР має значний арсенал ядерного озброєння.

Ще одним ключовим фактором могутності КНР є IT-технології: Пекін – світовий лідер у галузі штучного інтелекту, технологіях 5G/6G, а також активно розвиває космічну галузь. Китай виробив окрему стратегію штучного інтелекту, згідно з якою країна стане глобальним центром інновацій AI до 2030 року. [3]

КНР виступає у ролі відносно стабільної прагматичної сили, що співпрацює із тими державами, які є вигідними для розвитку могутності держави, проте не можна не підкреслити саме стабільність і прогнозованість КНР як економічного і торгівельного партнера для більшості держав; має право «вето» в РБ ООН.

Таким чином, КНР скоріш за все скоро наблизиться до статусу Power State з огляду саме на свою економічну і технологічну потужність, проте КНР є занадто прагматичною державою, що заважає їй посісти місце саме політичного лідера на міжнародній арені.

2.2. Іміджева політика Китаю в умовах пандемії

В умовах глобалізації країни все більше почали зосереджуватись на формування власного іміджу, через здійснення своєї зовнішньої та внутрішньої політики. Міжнародні гравці формують свій імідж як на регіональному рівні, так і виносять цю складову на важливе місце зовнішньополітичного курсу. В різні епохи держави прагнули якомога краще представити себе світові, а за останні десятиліття імідж держави, та цілих регіонів набув ще більшого значення. Через економічні та культурні аспекти глобалізації країни здатні проявити себе світові та закріпитись в свідомості людства окремим образом, який надалі допоможе розвивати державу як зсередини, так і ззовні. Китай є одним із основних гравців на міжнародній арені, важливим актором міжнародних відносин, тому, як для самого Китаю, так і для міжнародного середовища, є важливим розуміти імідж та позиціонування країни. Епідемія

COVID-19 глибоко вплинула на зовнішню політику КНР, підірвавши та дещо змінивши міжнародний імідж країни, а також створивши нові можливості для позиціонування Китаю на міжнародній арені.

Оскільки імідж Китаю є важливою частиною зовнішньої політики країни, влада КНР зацікавлена в тому, щоб імідж країни розвивався в позитивному напрямку, з застосуванням елементів «м'якої сили». Основна проблема сьогодні – значне погіршення міжнародного іміджу Китаю під час пандемії, на що вплинула велика низка факторів. Основними аспектами, які здійснюють негативний вплив на формування міжнародного іміджу країни, є конкуренція та неприймання західною моделлю китайської, оскільки китайську модель управління та ефективність боротьби із непередбачуваними ситуаціями почали піддавати жорсткій критиці, а також страх перед збільшенням китайського впливу на міжнародну арену. Звинувачення та підозра до Китайської Народної Республіки щодо непрозорості наведених даних у боротьбі з епідемією, а також в тому, що реальні дії та наміри Китаю не завжди відповідають його задекларованим намірам, спричинили поширення негативної інформації про Китай та його систему управління. Також, загалом те, що вірус вперше було виявлено саме на території Китаю і піднесло важливість вироблення нової політики іміджу, щоб відійти від образу «країни, через яку постраждав весь світ».

Імідж країни є результатом всебічної ролі зовнішньополітичного спілкування та зовнішньої політики країни. Зовнішня політика повинна не тільки слугувати національним інтересам, але також бути ефективною у формуванні позитивного національного образу. Міжнародне позиціонування сучасного Китаю стало історичним продовженням мислення Китаю про його відносини зі світом після «холодної війни». Реформи та інновації розпочали новий розділ у відносинах між Китаєм та світом. Китай почав все більше зосереджуватись на розвитку економіки, вдосконалювати національні сили та приділенні більше уваги внутрішній політиці. Китай розвиває свій позитивний імідж в багатьох важливих сферах, намагаючись привернути до себе увагу

інших міжнародних акторів та закріпитися на міжнародній арені як країна із стійким економічним, політичним, культурним, соціалістичним та економічним розвитком. Основні позитивні аспекти формування китайського іміджу вбачаються саме у тій «м'якій силі», яку Китай впроваджує у світі.

Сьогодні можна визначити методи та сфери, через які Китай впроваджує свою «м'яку силу», а саме: через мову та традиційну культуру, через іміджеву політики Китаю як мобільної багатонаціональної держави з відкритою економікою, через освітні зв'язки та їх розширення, громадянську дипломатію та ініціативу «Один пояс – один шлях». Китай вбачає за необхідне поширення власного впливу саме через «м'яку силу», яка зосереджена на привабливості цінностей держави, легітимності її зовнішньої політики та привабливості її культури. Саме через поширення своєї культури та цінностей як на власні важливі складові, як економіка та політика, так і по всьому світу, Китай намагається вибудувати позитивне бачення іміджу країни для всього міжнародного співтовариства.

В свою чергу китайський дослідник Сін Лю в своїх роботах розповідає про м'які та жорсткі сфери культурної дипломатії Китаю. «Кожна культурна практика - це потенційна межа для позначення співтовариства. Ці межі можуть бути як м'якими, так і жорсткими». [22]

Таким чином, культурна дипломатія Китаю поділяється на «культурний Китай» та «ідеологічний Китай». Культурний Китай з м'якими межами краще сприймається в країнах з схожою культурою, тобто культурний вплив Китаю на азійські країни здійснюється легше, ніж на західні країни, де Китайські межі культури визначаються більш жорсткими, звертаючи увагу на ідеологічну складову країни, оскільки Китай з його давно усталеною партійно-державною системою і політичною ідеологією, сильно відрізняється від домінуючої західної моделі, що збільшую особливість китайської моделі культурного розвитку. [4]

Культурна дипломатія є важливою опорою сучасної зовнішньої політики Китаю. Завдяки задекларованим намірам «м'якої сили» Китай прагне

закріплювати свої позиції на міжнародній арені та розбудовувати позитивний імідж країни.

Взагалі, вперше термін «м'якої сили» (soft power) було введено та застосовано американським політологом Джозефом Найем в статті 1990 року журналу Foreign Policy, визначивши її як здатність нації до співробітництва шляхом досягнення консенсусу, а не примусу, коли країна переконує, а не примушує. М'яка сила для Най складається з привабливості цінностей держави, легітимності її зовнішньої політики та привабливості її культури. [7]

Можна визначити методи та сфери, через які Китай впроваджує свою «м'яку силу», а саме: через мову та традиційну культуру, через іміджеву політики Китаю як мобільної багатонаціональної держави з відкритою економікою, через освітні зв'язки та їх розширення, громадянську дипломатію та ініціативу «Один пояс – один шлях». Ініціатива «Один пояс і шлях» є проектом Китаю, який передбачає з'єднання трьох континентів шляхом побудови інфраструктурних мереж,

В епоху технологічного розвитку, «м'яка сила» Китаю стала набувати нового забарвлення та сили свого розповсюдження. Завдяки сучасним технологіям та інтернету Китай здатний поширювати свою культуру та ідеї у всьому світі. Це чітко прослідковується в тому, як китайські технологічні платформи займають високі місця у рейтингу по всьому світі. Серед найбільш популярних сьогодні можна визначити WeChat та медійну платформу TikTok. [6] Також ефектно сприяє китайському іміджу просування китайських брендів та ринків.

Для досягнення формування культурного іміджу Китаю були розроблені велика кількість ініціатив та програм, залучено культурні організації. В якомусь сенсі, Китай навіть конкурує із західною моделлю цінностей, намагаючись поширювати свої традиції та методи інституту Конфуція за межі Азії, тим самим закріплюючи свій вплив як важливого актора на міжнародній арені. Розповсюдження «м'якої сили» Китай також відбувається завдяки

технологічному розвитку, що значно спрощує формування іміджу країни та поширення власних традицій та ідей.

Китай намагається зосереджуватись саме на позитивних аспектах розвитку в багатьох важливих сферах, намагаючи привернути до себе увагу інших міжнародних акторів та закріпитися на міжнародній арені як країна зі стійким економічним, політичним, культурним, соціалістичним та економічним розвитком. Основні позитивні аспекти формування китайського іміджу вбачаються саме у тій «м'якій силі», яку Китай впроваджує у світі.

Формування іміджу Китаю все ще триває, що зрозуміло, якщо звернути увагу на змінні глобалізаційні процеси на всій міжнародній арені. Хоча бачення Китаю самого себе різниці з баченням інших акторів, всі вони визнають Китай як велику, могутню та впливову державу. Китай значно змінився після подій «холодної війни» і сьогодні стикається з новими викликами, які прагне подолати на шляху до формування власного іміджу, що б задовольняв Китай та давав чітке зображення китайської політики та цілей для інших гравців.

Великим викликом для міжнародного іміджу КНР стала епідемія коронакризи. Вірус з'явився на території країни, і викликав серйозні суперечки та дискурси щодо того, яким чином COVID-19 з'явився, та критиці намагань Китаю стримати поширення вірусу на ранніх стадіях.

Дії Китаю проти епідемії продемонстрували його відповідальність та ефективність. Зіткнувшись із раптовим спалахом нової коронавірусної пневмонії, Китай доклав наполегливих зусиль для боротьби з епідемією та контролю поширення хвороби, в черговий раз демонструючи себе як велику відповідальну країну, яка завжди підтримувала концепцію світлого майбутнього для всього людства. Здоров'я та безпека громадян для Китаю знаходиться на першому місці. Епідемія COVID-19 спричинила значний вплив на сферу охорони здоров'я у всьому світі, через своє швидке поширення, складну складову, складну профілактику та лікування, та найскладніше стримування, через що стало для Китайської Народної Республіки одним із найбільших викликів за все своє існування. З початком поширення епідемії

влада КНР досить швидко приймала рішення, застосовуючи політичні організації, організації охорони здоров'я, залучала підтримку науково-технічної сфери діяльності для ефективного стримування та контролю, для проведення якісного дослідження, з можливістю подальшої перемоги над вірусом.

Хоча китайський уряд намагався стримати розповсюдження епідемії, створюючи спеціальні групи реагування, та співпрацюючи з провідними країнами, дії Пекіну все одно піддались жорсткій критиці. В цілому, західні ЗМІ жорстоко критикували китайські органи місцевого самоврядування під час епідемії, особливо уряди Хубей та Ухань, вважаючи, що вони недооцінили масштаби епідемії і доклали недостатньо сил та ресурсів для дослідження вірусу та перспектив його розповсюдження. Так само Китай піддався звинуваченням в непрозорості дій та статистики захворюваності. [27] Критика Китаю спостерігається протягом всієї кризи: так, держсекретар США Ентоні Блінкен заявив, що вірус COVID-19 зміг вийти з-під контролю саме через те, що Китай не забезпечив справжньої прозорості на початковому етапі [26], хоча й централізоване й скоординоване антикризове управління слугувало ефективній боротьбі з епідемією COVID-19. Також, за даними дослідження Pew Research Center більшість країн досить негативно ставляться до Китаю та його політики щодо COVID-19 [15].

Епідемія COVID-19 значно вплинула майже на всі складові життєдіяльності країни, створивши досить негативний відбиток на світовому іміджі Китайської Народної Республіки. Проте, з новими викликами з'явилися також і нові можливості, завдяки яким можна отримати вигоду для країни навіть з такої проблемної ситуації, створивши або модернізувавши свій імідж у зв'язку з сучасними реаліями. Таким чином, Китай зможе використати епідемію COVID-19 для покращення свого нового образу серед інших міжнародних гравців.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ

3.1. Формування нової політики КНР для набуття статусу Super Power

Кожна країна має своє унікальне історичне походження, культурні особливості, географічне середовище, а також особливі соціально-економічні та політичні складові, і тому має свою власну особливу форму у міжнародних відносинах. Одна чи кілька характеристик країни можуть вже визначити спосіб її функціонування, особливо серед великих країн, які мають вплив на міжнародній арені. Наприклад, США значно відрізняється від європейських країн, починаючи від історичних чинників, закінчуючи сьогоденною політикою. Хоча різні міжнародні виклики глибоко вплинули майже на всі великі держави, могутність Сполучених Штатів все ще не буде ослаблена цими подіями настільки, щоб говорити про повний її занепад. Китайська ж історія та культура є давніми, з сильним історичним та ідеологічним підґрунтям. Саме на цих елементах і почала будуватись китайська модель управління, що значно відрізняється від західної. Особливу увагу в дискурсі щодо китайської моделі було привернуто саме до успішного та швидкого економічного розвитку Китаю. Проте, хоча Китай вже здобув значного економічного впливу, на глобальне сприйняття держави все ще впливають купа різних факторів, одним з яких є зміна світового порядку.

Однією з сучасних тенденцій, згаданих в дослідженні «Глобальні тенденції 2030: альтернативні світи», виступає тенденція «розпорошеного впливу» та зростання позицій країн і регіонів, які раніше не були в центрі всебічної уваги. Це передбачає, що Азія перевершить за потужністю північну Америку і Європу разом узяті – за зростанням ВВП, за обсягом населення, за видатками на оборону і технологічні інвестиції. Китай має можливість набутти

статусу найбільшої економіки світу до 2030-го року, та стати «економічною наддержавою». [29]

Після холодної війни та краху біполярності світ все ще повністю не трансформувався у багатопольярну систему міжнародних відносин, через що відбувається дисбаланс в силі на міжнародній арені та неоднозначність стосовно того – хто з акторів наступним почне нарощувати свій вплив та стане ще одним претендентом на статус Наддержави. Китай зможе стати наступною «Super Power» лише в тому випадку, якщо буде здійснювати та швидко адаптувати свою політику до сучасних викликів.

Одним із напрямків, в яких КНР може розвинути свою впливовість та могутність є розробка нової, більш ефективної системи глобального управління. Глобальне управління повинно включати в себе всі зазначені міжнародні норми та правила, або ж запропонувати нові правила та норми. Глобальне управління виступатиме у якості органу, який зможе забезпечити формування консенсусу у конфліктних ситуаціях, а також забезпечить інструменти для постійного політичного діалогу, зможе координувати та вирішувати геополітичні, економічні, екологічні, ідеологічні проблеми та розбіжності. Нагальна потреба в глобальному управлінні стала перед світом під час кризи епідемії COVID-19, і нова система глобального управління повинна вміти вирішувати та передбачувати кризові ситуації, які повністю виводять з руху існуючу міжнародну систему, та займатись розробкою плану для підтримки існуючого порядку.

Економічно КНР також можуть посилити свою економічну потужність ще більше, зосередивши увагу на юані як міжнародної валюти. Світ наразі залежний від стабільності американського долара і не відмовляється від цього. Зрештою, причина в тому, що Сполучені Штати є єдиною наддержавою. Проте, маловірогідно, що така грошова політика триватиме вічність. Якщо долари з усього світу повертаються до Сполучених Штатів, а Америка втратить свою економічну могутність, США не зможуть їх викупити, що призведе до

найбільшої інфляції в історії людства. Саме тому Китай зараз може працювати над альтернативами зміцнення міжнародної валюти.

Китай також повинен приділити значну увагу сприянню збільшення кібербезпеки та безпеки в цілому для зменшення можливості введення інформаційних війн та розповсюдженню дезінформації. Кібербезпека знаходиться на еволюційній стадії, проте важливо сприяти тому, щоб ця сфера стрімко розвивалась. Особливо, якщо взяти до уваги те, що перешкодами для розвитку є країни, які звертають увагу в розвитку кібербезпеки лише на свої внутрішні проблеми, доволі часто ігноруючи загрозу ззовні, поки вона не переросте в глобальну проблему. Зрозуміло, що в сфері розвитку інформаційних технологій та кібертехнологій, Китай буде впроваджувати власні інтереси, проте такий варіант все ще є важливим і стратегічно правильним для майбутнього розвитку.

Китайській уряд почав все більше звертати увагу на єдину наддержаву – США, з початку президенства Сі Цзіньпіня. Вчені та науковці почали досліджувати поведінку Америки та її відповідність статусу «Super Power State». Однак Комуністична партія Китаю більше схильються до того, що не бажають розглядати свою державу в якості глобального гегемону, та ризикувати заради цього своєю економічною спроможністю. Тому питання про те, чи зможе Китай стати наддержавою, все ще стоїть досить гостро. В пост пандемічному світі Китай може побудувати нову міжнародну політику, загалом, завдяки створенню нової іміджевої політики.

3.2. Варіанти політики іміджевої стратегії КНР та рекомендації щодо застосування

Імідж країни тісно пов'язаний з її зовнішньою політикою, та пливає на неї. Наприклад, можна з впевненістю зауважити, що Репутація США є одним з основних та найбільших джерел її сили. Тому особливо важливо дослідити та визначити шляхи щодо створення нової іміджевої політики КНР, яка зазнала удару під час спалаху глобальної пандемії.

Запропоновані варіанти політики пропонують впровадження іміджевої політики Китаю у двох напрямках: 1) Політика «Держави-рятівника», що зосереджується на сприянні охорони здоров'я, вироблення вакцин, допомогу постраждалим країнам та розробки ефективного глобального управління за китайською моделлю, 2) Збільшення цифрового та технологічного потенціалу, в сфері комунікацій та зв'язку, штучного інтелекту, онлайн-освіти та поширення китайської «м'якої сили» через комунікаційні технології. Варіанти політики базуються на можливостях та викликах, які виникли при пандемії COVID-19.

Перший варіант політики пропонує продовження поширення іміджу Китаю як «Державу-рятівника». Перший варіант політики спрямований на побудову іміджу Китаю як «рятівника», тим самим, використовуючи сучасну ситуацію у світі в свою користь. Пандемія вразила кожного актора на світовій арені та стала певною кризою для громадського здоров'я та думки. Варіант політики полягає в тому, щоб перетворити сучасні кризові умови на можливості для іміджу Китаю, наданням якісної медичної допомоги та впровадженням нової системи громадського управління. Даний варіант політики включає в себе застосування концепції «Здорового шовкового шляху», яка після пандемії набула нового значення, та є певним продовження ініціативи «Один пояс – один шлях». Зосередження Китаю на боротьбі з епідемією вже привернула увагу світу, тому КНР має й надалі позиціонувати себе як відповідальну країну, демонструючи образ соціалістичної держави з якісною системою управління.

Плюси концепції:

- Китай зможе відійти від образу «винуватця», тобто, максимально відвести основну увагу від того факту, що перший спалах хвороби був зафіксований саме на території КНР.

- З наданням допомоги постраждалим країнам, міжнародна становище покращиться, а також покращаться двосторонні зв'язки Китаю з країнами, яким надається допомога.

- Створення конкуренції із західною моделлю охорони здоров'я, що буде сприяти покращенню медицини в цілому.

- Забезпечить збереження та розвиток проектів, таких як «Один пояс-один шлях», що є важливим для сучасного Китаю.

- Поширення китайської сучасної та народної медицини.

- Покращення відносин з країнами, в яких Китай має стратегічні інтереси.

Мінуси:

- Великі економічні затрати на виготовлення вакцин та економічну підтримку постраждалим країнам.

- Конкуренція щодо виготовлення вакцин і їх ефективності, що сприятиме більшим затратам в медичну сферу.

- Підозра зі сторони міжнародної спільноти, що Китай реалізує лише власні цілі та інтереси в умовах проекту.

Другий варіант політики має на меті формування іміджу Китаю як розвинутої науково-технологічної держави. Збільшення цифрового та технологічного потенціалу, в сфері комунікацій та зв'язку.

З початком пандемії в світ почав все більше уваги приділяти інформаційним технологіям, переходячи на роботу та навчання в онлайн-режимі, оскільки широкомасштабне використання технологій та соціальних мереж забезпечує безпеку та дотримання фізичної дистанції для протидії поширення вірусу. Таке зростання важливості цифрових технологій, технологій комунікацій та зв'язку, також підняли питання кібербезпеки. Станом на 2021 рік

Китай знаходиться на 12-тій сходинці топу країн з найбільшим показником індексу інновацій. [21] Китай вже виділяє значну частку з бюджету на інновації, і до 2023 року зможе увійти в топ-10. Важливість кібербезпеки, з поширенням технологій комунікацій та зв'язку, в сучасному світі зростає з кожним днем, і з'являються серйозні ризики та виклики в сферах політики, економіки, оборони, безпеки тощо. Інновації є важливою складовою академічного дискурсу та наукових досліджень. Таким чином, міжнародна академічна спільнота формує імідж країни як потенційного лідера в галузі інновацій та розвитку науки та техніки, а академічні обміни можуть сприяти не тільки збільшенню інновацій, а й поширенню китайської думки, тим самим поширюючи елементи китайської «м'якої сили».

Плюсами для іміджевої політики Китаю є:

- Створення позитивного образу Китаю в сфері інноваційних технологій, комунікацій та зв'язку, оскільки саме технології зв'язку наразі є одним із важливих елементів для комфортного функціонування будь-якого суб'єкта чи об'єкта.
- Розвиток та поширення наукового-технічних досягнень Китаю, що допоможе створити збільшення попиту на китайську продукцію.
- Покращення безпеки та механізмів для виявлення ризиків в ІТ-сфері, що в свою чергу сприятиме також покращенню позицій Китаю у боротьбі із кібер-тероризмом та кібер-злочинністю.
- можливість посилити «силу дискурсу даних» Китаю в міжнародному співтоваристві;
- Сприяння академічному обміну призведе до нових наукових відкриттів, а також багатьох інших позитивних варіантів розвитку подій для Китаю в інших сферах, наприклад, освіти та культури.

Мінуси:

- Недовіра та скептицизм до китайських технологій та додатків, через стереотип щодо їх «дешевизни та неякісності», тому для реалізації плану в

першу чергу потрібно зосередити увагу на поширенні інформації щодо високої якості продукції.

- Ризик звинувачення Китаю у зборі та продажу особистих даних, оскільки такий міф вже давно існує, і дана стратегія має ризик сприяти його подальшому поширенню, тому також потрібно зосередити увагу на спростуванні міфу про продаж даних компаніям чи іншим країнам.

- Ризик звинувачення Китаю у здійсненні кібератак.
- Можливість сприйняття академічного обміну як спробу присвоїти собі інновації та винаходи.

Рекомендації для впровадження першого варіанту політики «Політика «Держави-рятівника»:

- Китай повинен зосередити більшу увагу на дослідженнях щодо походження вірусу COVID-19, щоб переконати міжнародну спільноту у непричетності створенні або винайденні даної хвороби.
- Зосередження уваги на дослідженні нових штамів COVID-19 для швидкого та ефективного винайдення якісної вакцини, яка допоможе у стримуванні вірусу.
- Китай може привертати увагу і до інших сфер діяльності медичної складової, проте проблема COVID-19 повинна бути на першому місці.
- Варто створювати спільні дослідження щодо COVID-19 разом із іншими міжнародними акторами, для більшої ефективності та для покращення довіри до КНР.
- Варіант політики націлений на сприяння покращенню міжнародного іміджу Китаю здебільшого лише в сфері медицини, проте у разі очікуваних результатів впровадження та застосування, дана концепція залишить позитивний відбиток на всіх сферах діяльності КНР як в середині країни, так і на міжнародній арені.

Рекомендації для впровадження другого варіанту політики «Збільшення цифрового та технологічного потенціалу, в сфері комунікацій та зв'язку,

штучного інтелекту, онлайн-освіти та поширення китайської «м'якої сили» через комунікаційні технології»:

- Сучасні технології мають велику силу в сучасному світі, і матимуть ще більший вплив та могутність в майбутньому. Саме тому важливо багато уваги приділити саме цій сфері наукової діяльності шляхом інвестування та заохочення у створення інноваційних технологій майбутнього.

- Якщо Китай бажає зберегти та покращити свій позитивний міжнародний імідж, а також в подальшому зайняти повноцінне місце Наддержави, саме цей варіант політики має спрацювати найкраще.

- Технології зв'язку, інформаційні технології тощо, завжди відігравали дуже велику роль впродовж всієї історії людства, і з часом вони тільки набувають все більшої і більшої значимості та цінності, тому КНР не може пропустити можливість становлення найбільшою технологічно-розвинутою країною майбутнього, особливо, коли підґрунтя для цього вже закладене.

Таким чином, обидва варіанти політики зосередженні перш за все на сфері науки, проте мають досить різні напрямки. Обидва варіанти політики є важливими в своєму виконанні та допоможуть зміцнити та закріпити новий стійкий імідж КНР на світовій арені.

ВИСНОВКИ

Відповідно до завдань, зазначених у вступі бакалаврської роботи, в ході наукового дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Виявлено особистості історичного розвитку та важливості наддержав в умовах геополітичного розвитку. Встановлено, що геополітика (від грец. гео – Земля, politike – мистецтво управління державою) є певними видом відносин між Землею та політичними процесами, які на ній здійснюються. Метою геополітики є забезпечення політичного життя у різних можливих напрямках, для якісного функціонування світової системи. Констатовано факт того, що наддержави та геополітика тісно пов'язані між собою, та одне впливає з іншого. Оскільки гегемон, який є певним «центром» політичного процесу, має мати стратегічно вигідне розташування. Приклад Холодної війни доцільніше всього характеризує те, як геополітичні зміни впливають на всю систему міжнародних відносин та світовий устрій. Було класифіковано два полюси біполярного політичного устрою XX ст., а саме – «морська могутність» та «сухопутна могутність», до чого призвело існування двох конфронтуючих наддержав – Сполучених Штатів Америки та Радянського союзу. Досліджено зміни нового міжнародного порядку після закінчення Холодної війни та становлення нового виду міжнародної багатополлярної політики, де кожна країна відіграє свою важливу роль на світовій арені.

2. Класифіковано основні елементи наддержави та те, який вплив вона має здійснювати. Проведено різницю між регіональною державою, яка здійснює вплив лише в окремому регіоні чи континенті, та наддержавою, що має владу у всьому світі. Єдиною Наддержавою залишились і досі залишаються Сполучені Штати Америки, оскільки є глобальною силою, та здійснюють свій вплив в різних напрямках, саме тому критерії визначення наддержави здебільшого схиляється о політики США, а також історичного досвіду інших гегемонів, як Радянський Союз.

Для того, аби набути статусу «Super Power State» держава має розвивати наступні якості та сфери своєї діяльності: непереможність, тому як країна має

мати повну впевненість у власній безпеці та бути авторитетом для інших; геополітично вигідне розташування, що дозволить визначити рівень розвитку стратегічних комунікацій, торгівельних і економічних транзакцій, залучення в справи глобального політичного масштабу; військова могутність та наявність ядерного арсеналу, новітніх озброєнь, сильної армії, сухопутного, морського та воєнного флоту; потужна економіка, яку важко дестабілізувати; розвиток науково-технічної сфери, особливо інформаційних технологій, кіберпростору, штучного інтелекту та космосу; внутрішня та зовнішня політична стабільність; багата культура та високий рівень освіченості населення.

3. Досліджено вплив пандемії COVID-19 на світовий порядок, та класифіковано вірус як виклик, націлений на дестабілізацію системи глобального управління та виявлення її недоліків. Пандемія та всесвітній локдаун внесли значні зміни в систему функціонування міжнародних відносин та пріоритетних напрямків розвитку, серед яких: наука, сфера охорони здоров'я, екологія, розвиток альтернативних засобів комунікації у вигляді новітніх інформаційних технологій. Також COVID-19 значно вплинув на політику та сприймання Америки в світі, що похитнуло імідж та авторитет єдиної «Super Power».

4. Встановлено відповідність між зазначеними критеріями Наддержави та політикою Китайської Народної Республіки, щоб виявити співвідношення та можливість становлення Китаю гегемоном не лише в Азії, але й у світі. Китай відповідає майже всім виявленим вимогам, особливо могутньою відзначається економіка, яка змогла зберегти свою стійкість навіть під час кризи пандемії, та швидко реабілітуватись. Армія Китаю входить в топ-3, що робить країну майже непереможною, також важливим є значний ядерний арсенал. Інноваційні досягнення в сфері інформаційних технологій та штучного інтелекту, дослідження космосу, роблять Китай технічним гігантом нового світу. Проте, хоча в Китаю є всі можливості розвитку в напрямку здобуття статусу «Super Power», уряд не дуже хоче ризикувати, та прагматизм КНР дещо заважає їй здобути статус світового лідера.

5. Досліджено, що імідж держави на сьогодні є чи не ключовим елементом її стратегічного капіталу. Він впливає на всі сторони функціонування держави як суб'єкта міжнародних відносин, як економічного гравця в системі глобальної конкуренції, як об'єкта для інвестицій, як політичного гравця на світовій арені тощо. Зараз провідні країни світу використовують технології національного брендингу та іміджу для управління сприйняттям країни. Це дозволяє перейти до свідомого конструювання позитивного іміджу держави, його цілеспрямованого впливу на громадську думку. Потужна та продумана іміджева політика необхідна для країни, яка прагне набутися статусу наддержави.

Проведено аналіз міжнародно іміджу Китаю та зазначено, що держава розвиває свій імідж за допомогою елементів «м'якої сили» і сьогодні основною проблемою іміджевої політики є погіршення міжнародного іміджу країни у зв'язку з появою та розповсюдження пандемії. Епідемія COVID-19 значно вплинула майже на всі складові життєдіяльності країни, створивши досить негативний відбиток на світовому іміджі Китайської Народної Республіки. Проте, з новими викликами з'явилися також і нові можливості, завдяки яким можна отримати вигоду для країни навіть з такої проблемної ситуації, створивши або модернізувавши свій імідж у зв'язку з сучасними реаліями. Таким чином, Китай зможе використати епідемію COVID-19 для покращення свого нового образу серед інших міжнародних гравців.

6. Запропоновано рекомендації та варіанти політики щодо здійснення майбутньої міжнародної політики Китаю та можливого посилення країни на міжнародній арені. Китай може розвиватись в наступних напрямках: створення нової системи глобального управління з елементами китайської політики; посилення юаню як стратегічної міжнародної валюти; зосередження уваги на кіберпросторі, штучному інтелекту та інформаційних технологій.

7. Розроблено варіанти політики для покращення міжнародного іміджу Китаю після пандемії через зосередження уваги на сфері здоров'я та збільшення цифрового та технологічного потенціалу в сфері комунікацій та зв'язку.

Проаналізовано плюси та мінуси кожної концепції, а також надано рекомендації щодо впровадження нової політики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

КНИГИ

Один автор

Семигин Г.Ю. . Антология мировой политической мысли. 1997. В 5 т. – М. : Мысль. Т. 1. 830 с.

Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Зб. Бжезинский / Пер. с англ. – М.: Международные отношения, 2004. – 288 с.

Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России.- М.: Арктогея, 1997.- 600 с

Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 198. – с. 343

Кіссінджер Генрі. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. К.: Наш формат, 2017. 320 с.

Лакішик Д. Система міжнародних відносин: внутрішні зв'язки та регулюючі механізми. – С. 289.

Нартов Н.А. Геополитика: Учебник для вузов. — М.: ЮНИТИ, 1999. - 359 с.

Ницше Ф. Полное собрание починений / Ф. Ницше. – Т. 9. – М. : Знание, 1990. – 563 с

Хаусхофер К. О геополитике. Работы разных лет. – М.: Мысль, 2001. – 426

Два і більше авторів

О. І. Сич, А. В. Мінаєв .Доба "Холодної війни": основні тенденції світового розвитку [Текст] : навч. посіб. / ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2008. - 72 с.

Без автору

Збірники

Глобальные тенденции 2030: Альтернативные миры. // публикация национального Совета по разведке. – 2012. – С.137.

ЧАСТИНА ВИДАННЯ

Xin Liu. China's Cultural Diplomacy: A Great Leap Outward with Chinese Characteristics? Multiple Comparative Case Studies of the Confucius Institutes, Journal of Contemporary China

Коппель О.А. Новий міжнародний порядок: структурні характеристики та особливості формування / Коппель О.А., , Кісільова З.**. // Політичні проблеми міжнародних відносин. – С. 11–17.

М. Ткач, І. Аблазов, І. Комарницький. Вплив історичного розвитку держави на формування її воєнно-економічного потенціалу. Development and Security, Vol. 10, No. 5, – 2020. – с. 47.

Стародуб Т. С., Підберезний К. Д. Китай як регіональний актор з глобальними амбіціями в умовах краху біполярності. Грані. 2013. № 9. С. 140–147.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ВІДДАЛЕНОГО ДОСТУПУ

China by numbers: 10 facts to help you understand the superpower today. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2019/06/china-by->

[numbers-10- facts-to-help-you-understand-the-superpower-today/](#) (Дата звернення 25.03.2022)

Dan Milmo. TechScape: how China became an AI superpower ready to take on the United States. The Guardian. 2021. - <https://www.theguardian.com/technology/2021/dec/08/techscape-china-ai-united-states> (Дата звернення 25.03.2022)

Hu Angang. Backbone for further development. China Daily. 2013. – URL: http://usa.chinadaily.com.cn/opinion/2013-07/12/content_16765782.htm (Дата звернення 25.03.2022)

Jones K. Ranked: The Most Valuable Brands in the World. 2020 – URL: <https://www.visualcapitalist.com/ranked-the-most-valuable-brands-in-the-world/> (Дата звернення 25.03.2022)

Stephen M. Walt, “The Death of American Competence,” Foreign Policy, March 23, 2020– URL: <https://www.foreignpolicy.com/2020/03/23/death-american-competence-reputation-coronavirus/> (Дата звернення 25.03.2022)

The COVID-19 story: unmasking china’s global strategy. IFJ research report on China and its impact on media 2021. International Federation of Journalists (IFJ). May 2021 – URL: https://www.ifj.org/fileadmin/user_upload/IFJ_-_The_Covid_Story_Report.pdf (Дата звернення 25.03.2022)

The Long View: How will the global economic order change by 2050? PricewaterhouseCoopers 2017 – URL: <https://www.pwc.com/gx/en/world2050/assets/pwc-world-in-2050-summary-report-feb-2017.pdf> (Дата звернення 02.04.2022)

The USA's international influence // BBC URL:: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z6frqp3/revision/2> (Дата звернення 21.03.2022)

Vincent Ni: China has used pandemic to boost global image, report says. The Guardian. May 2021 – URL: <https://www.theguardian.com/world/2021/may/12/china-has-used-pandemic-to-boost-global-image-report-says> (Дата звернення 02.04.2022)

WIPO expert says China is becoming a global innovation leader. Xinhua. 2021
– URL: http://www.news.cn/english/2021-09/24/c_1310205635.htm

Блінкен заявив, що COVID-19 вийшов з-під контролю швидше через дії Китаю. 2021 – URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/12/7289835/> (Дата звернення 18.04.2022)

Гіллерт П. М'яка сила Конфуція [Електронний ресурс] / П. Гіллерт. – URL :<http://www.zgroup.com.ua/print.php?articleid=3482> (Дата звернення 15.02.2022.2022)

Ініціатива "Один пояс - один шлях": провідна роль Китаю у глобальному управлінні. URL : <https://carnegietsinghua.org/2018/09/17/zh-pub-77262> (Дата звернення 02.04.2022)

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Allison G, “The New Spheres of Influence: Sharing the Globe with Other Great Powers, Foreign Affairs, Vol. 99, No. 2, (2020): 30-40.
2. China by numbers: 10 facts to help you understand the superpower today. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2019/06/china-by-numbers-10-facts-to-help-you-understand-the-superpower-today/>
3. Dan Milmo. TechScape: how China became an AI superpower ready to take on the United States. The Guardian. 2021. - URL: <https://www.theguardian.com/technology/2021/dec/08/techscape-china-ai-united-states>
4. Glaser B., Murphy M. Soft Power with Chinese Characteristics. The Ongoing Debate. Chinese Soft Power and Its Implications for the United States. Competition and Cooperation in the Developing World. A Report of the CSIS Smart Power Initiative. Center for Strategic and International Studies. 2009. – URL: http://csis.org/files/media/csis/pubs/090305_mcgiffert_chinesesoftpower_web.pdf
5. Hu Angang. Backbone for further development. China Daily. 2013. - URL: http://usa.chinadaily.com.cn/opinion/2013-07/12/content_16765782.htm
6. Jones K. Ranked: The Most Valuable Brands in the World. 2020 – URL: <https://www.visualcapitalist.com/ranked-the-most-valuable-brands-in-the-world/>
7. Joseph S. Nye, Jr: Soft Power. Foreign Policy, No. 80, Twentieth Anniversary (Autumn, 1990), pp. 153-171 Published by: Washingtonpost.Newsweek Interactive, LLC. – URL: https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/page/joseph_nye_soft_power_journal.pdf
8. Kissinger H., “The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order,” Wall Street Journal, April 3, 2020. URL: <https://www.wsj.com/articles/the-coronavirus-pandemic-will-forever-alter-the-world-order-11585953005>

9. L. Chang. Global economy and China's economy in 2021 .PricewaterhouseCoopers - URL: <https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/global-economy-and-china-economy-in-jan2021.html>
10. Laura Silver: China's international image remains broadly negative as views of the U.S. rebound. ew Research Center. 2021 - URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2021/06/30/chinas-international-image-remains-broadly-negative-as-views-of-the-u-s-rebound/>
11. Manqing Cheng: The Impact Of COVID-19 On Patterns Of International Relations And The World Order // Transitional Diplomacy – URL:: <https://thedig.nz/transitional-diplomacy/the-impact-of-covid-19-on-patterns-of-international-relations-and-the-world-order/>
12. P. Cockburn: The US is losing its world superpower status due to its failure to lead on the Covid-19 crisis – and this time, it might not recover // March 2020 URL:: <https://www.independent.co.uk/voices/us-trump-world-decline-coronavirus-brazil-bolsonaro-a9430566.html>
13. Singh, B. (2021) 21 Strongest Militaries Around The World In 2021 You Should Know About. Available at: indiatimes.com/trending/social-relevance/strongest-militaries
14. Stephen M. Walt, “The Death of American Competence,” Foreign Policy, March 23, 2020. - URL: foreignpolicy.com/2020/03/23/death-american-competence-reputation-coronavirus/
15. The COVID-19 story: unmasking china's global strategy. IFJ research report on China and its impact on media 2021. International Federation of Journalists (IFJ). May 2021 – URL: https://www.ifj.org/fileadmin/user_upload/IFJ__The_Covid_Story_Report.pdf
16. The Long View: How will the global economic order change by 2050? PricewaterhouseCoopers 2017 - URL: <https://www.pwc.com/gx/en/world-2050/assets/pwc-world-in-2050-summary-report-feb-2017.pdf>
17. The USA's international influence // BBC - URL: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z6frqp3/revision/2>

18. The USA's international influence // BBC URL:
<https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z6frqp3/revision/2>
19. Vincent Ni: China has used pandemic to boost global image, report says. The Guardian. May 2021 – URL:
<https://www.theguardian.com/world/2021/may/12/china-has-used-pandemic-to-boost-global-image-report-says>
20. Why the World is Not Becoming Multipolar // RIAC. – 2018. – URL:
<https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/why-the-world-is-not-becoming-multipolar/>.
21. WIPO expert says China is becoming a global innovation leader. Xinhua. 2021 – URL: http://www.news.cn/english/2021-09/24/c_1310205635.htm
22. Xin Liu. China's Cultural Diplomacy: A Great Leap Outward with Chinese Characteristics? Multiple Comparative Case Studies of the Confucius Institutes, Journal of Contemporary China, 28:118, 646-661, 2019. – URL:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10670564.2018.1557951>
23. Антология мировой политической мысли. Семигин Г.Ю 1997. В 5 т. – М. : Мысль. Т. 1. 830 с.
24. Бжезинский Зб. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Зб. Бжезинский / Пер. с англ. – М.: Международные отношения, 2004. – 288 с.
25. Бжезінський З. Вибір – світове панування чи світове лідерство. К: «Києво Могилянська академія», 2006. 203 -207 с.
26. Блінкен заявив, що COVID-19 вийшов з-під контролю швидше через дії Китаю. 2021 – URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/12/7289835/>
27. Галицкий Х. Не верю: почему Запад обвиняет Китай в распространении коронавируса. SARS-COV-2, 2020 – URL:
<https://iz.ru/1007462/khariton-galitskii/ne-veriu-pochemu-zapad-obviniaet-kitai-v-rasprostranenii-koronavirusa>

28. Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин // Український історичний журнал. 2006. № 5. С. 198. – с. 343

29. Глобальные тенденции 2030: Альтернативные миры. Сборник.// публикация национального Совета по разведке. – 2012. – С.137.

30. Глобальные тенденции 2030: Альтернативные миры. // публикация национального Совета по разведке. – 2012. – С.137.

31. Гіллерт П. М'яка сила Конфуція [Електронний ресурс] / П. Гіллерт. – URL.: <http://www.zgroup.com.ua/print.php?articleid=3482>.

32. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России.- М.: Арктогея, 1997.- 600 с.

33. Ініціатива "Один пояс - один шлях": провідна роль Китаю у глобальному управлінні. - URL : <https://carnegietsinghua.org/2018/09/17/zh-pub-77262>

34. Кіссінджер Генрі. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. К.: Наш формат, 2017. 320 с.

35. Ковба Д.М. «Мягкая сила» в китайской политической науке и практике // XX Международная конференция памяти профессора Л. Н. Когана «Культура, личность, общество в современном мире: Методология, опыт эмпирического исследования», 16-18 марта 2017 г.

36. Коппель О.А. Новый міжнародний порядок: структурні характеристики та особливості формування / Коппель О.А., , Кісільова З.**. // Політичні проблеми міжнародних відносин. – С. 11–17. - URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/1191/1135>

37. Лакішик Д. Система міжнародних відносин: внутрішні зв'язки та регулюючі механізми. – С. 289. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/19882/47-Tolstov.pdf?sequence=1>

38. М. Ткач, І. Аблазов, І. Комарницький. Вплив історичного розвитку держави на формування її воєнно-економічного потенціалу. *Development and Security*, Vol. 10, No. 5, – 2020. – с. 47.

39. М. Ткач, І. Аблазов, І. Комарницький. Вплив історичного розвитку держави на формування її

40. Нартов Н.А. Геополитика: Учебник для вузов. — М.: ЮНИТИ, 1999. - 359 с.

41. Ницше Ф. Полное собрание сочинений / Ф. Ницше. – Т. 9. – М. : Знание, 1990. – 563 с

42. О. І. Сич, А. В. Мінаєв .Доба "Холодної війни": основні тенденції світового розвитку [Текст] : навч. посіб. / ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. - Чернівці : Рута, 2008. - 72 с.

43. Стародуб Т. С., Підберезний К. Д. Китай як регіональний актор з глобальними амбіціями в умовах краху біполярності. *Грані*. 2013. № 9. С. 140–147

44. Хаусхофер К. О геополитике. Работы разных лет. – М.: Мысль, 2001. – 426